

Лілія Асхатівна Мартинець,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки
та управління освітою
Донецького національного університету,
м. Вінниця, Україна

УДК 374.7

ОСВІТА ДОРΟΣЛИХ: ФОРМИ ТА ЗМІСТ

В статті розглядається значення освіти дорослих, яке є ключовим компонентом цілісної і всеоб'ємлючої системи навчання та освіти на протязі всієї життя, а також змісту та форми освіти дорослих на сучасному етапі.

Ключевые слова: додаткова освіта, формальна освіта, неформальна освіта, інформальна освіта, освіта впродовж життя.

The article deals with the importance of adult education, which is a key component of a holistic and comprehensive system of lifelong education and training, as well as the content and form of adult education at the present time.

Key words: further education, formal education, non-formal education, informal education, lifelong education.

У сучасному світі розширення спектру освітніх програм для дорослих стає визначальним фактором розвитку соціуму, культури та економіки, оскільки освіта є соціальною і духовною опорою життєдіяльності людини, засобом забезпечення демократичних свобод, системоутворюючим фактором національної безпеки держави, стабільності та розвитку суспільства.

У Концепції розвитку освіти дорослих в Україні наголошується, що головним завданням освіти дорослих в Україні є створення культурно-освітнього середовища, яке здатне забезпечити сприятливі умови для навчання й виховання на принципах Life education (освіта впродовж життя). Це і буде той професійно-освітній та культурний простір, що формує в людині духовно-етичні цінності й активно пропагує здоровий спосіб життя. На думку Л. Є. Сігаєвої: «освіта дорослих має глибоку життєву зумовленість, де відбувається значне накопичення знань у всіх сферах науки, техніки та культури; відбувається розвиток демократичних починань, що сприяють активній соціологічній позиції; кардинально змінюється життєвий і професійний шлях кожної людини» [6, С. 14].

Висвітлення актуальних питань щодо проблем освіти і навчання дорослої людини ми знаходимо у працях відомих українських дослідників, серед яких: О. Аніщенко, С. Гончаренко, В. Кремень, Л. Лук'янова, Н. Ничкало, В. Огнев'юк, В. Олійник, О. Сухомлинська та ін. Аналіз наукової літератури

засвідчує посилення уваги науковців до проблем розвитку системи освіти дорослих, а також різних форм її прояву.

Метою нашої статті є висвітлення досліджень науковців з проблеми системи освіти дорослих.

В останні роки помітно зростає інтерес дослідників до інноваційного типу освіти. Це пов'язано з проблемами освіти, соціалізації, соціальної адаптації та соціального розвитку людини в різних типах освітньо-виховних установ і освітніх систем, серед яких провідна роль належить системі додаткової та неформальної освіти.

Досліджуючи проблеми освіти людини, С. Змеїв підкреслює, що видатні мислителі, філософи, письменники та вчені завжди відчували обмеженість середньої освіти, її стислість за часом, старіння методик за змістом і недостатність обсягу для подальшого складного життєвого шляху [1]. Людині необхідно вчитися все життя. Однак впродовж років людина змінюється та по-різному піддається навчанню, тому система освіти має бути досить гнучкою.

Сьогодні розрізняють не лише середню та додаткову освіту, але і формальну, неформальну, інформальну.

Формальна освіта – це система спільної, вищої та професійної освіти, що здійснюється на основі державних стандартів [5]. Після закінчення формальної освіти видається документ державного зразка: сертифікат, диплом або документ про професійну

кваліфікацію. Термін «формальна освіта» передбачає наявність спеціальних установ та організацій, а також те, що система освіти функціонує відповідно до офіційної програми, яка розробляється та реалізується з ініціативи держави.

Неформальна освіта – це будь-яке організоване навчання, здійснюване за межами системи формальної освіти, що його доповнює. Це забезпечує засвоєння умінь і навичок, необхідних для соціально та економічно активного громадянина країни [5]. Ця освітня діяльність структурована, вона має освітню мету, певні часові рамки, інфраструктуру підтримку та здійснюється усвідомлено. Отримані знання не сертифікуються, хоча це можливо. Неформальна освіта – це курси, гуртки за інтересами, школи мистецтв, ремесел, громадські об'єднання, семінари, лекторії, клуби, станції туризму, які орієнтовані на нове самовизначення, оновлення, а також глибоку інформативність. Зазвичай ця форма освіти не передбачає отримання дипломів дорослими [3].

До інформальної освіти відносять процес, що здійснюється продовж всього життя, в якому кожен набуває погляди, цінності, навички, знання з повсякденного досвіду й отримує освітній вплив з ресурсів свого середовища, починаючи від сім'ї та сусідів, від місця професійної діяльності, спілкування, ігор, від бібліотеки та засобів масової інформації [5]. Відповідно до цієї класифікації відмінності містять в основному адміністративний характер, а самі визначення не означають, що існують жорсткі рамки між зазначеними категоріями.

Ідеологія та методологія додаткової освіти дорослих розвиваються і удосконалюються.

«Освіта дорослих – це комплекс організованих процесів утворення, незалежно від змісту, рівня та методу, формальних чи інших, що продовжують або доповнюють освіту, що отримується у загальноосвітніх навчальних закладах та ВНЗ, а також практичне навчання, завдяки якому особистості, які розглядаються в якості дорослих суспільством, частиною якого вони є, розвивають власні здібності, збагачують свої знання, покращують свою технічну та професійну кваліфікацію або отримують нову орієнтацію та змінюють свої погляди або поведінку в подвійній перспективі: всебічного особистого розвитку та участі у збалансованому і незалежному соціальному, економічному і культурному розвитку» (Генеральна конференція ООН з питань освіти, науки і культури, Найробі, 1976).

Вивченням питань освіти дорослих займається наука андрогогіка (від грец. *andros* – доросла людина; *androgoge* – керівництво, виховання) – це новий напрям знань про людину, який акумулює в собі результати всебічних досліджень процесу освіти дорослих на філософському, соціально-економічному, спеціально-педагогічному, соціально-психологічному рівнях [5].

Засновником андрогогіки вважають американського вченого М. Ноулза. Він вважає, що «головне завдання освіти дорослих – виробництво компетентних

людей – таких людей, які були б здатні застосовувати свої знання в умовах, що змінюються, та чия основна компетенція полягала б у вмінні включитися в постійне самонавчання впродовж усього свого життя» [4].

Серед основних причин, чому такою важливою є освіта дорослих, можна назвати такі:

- допомагає виживати та жити красиво;
- економічна потреба;
- основа громадянського суспільства.

«Навчання та освіта дорослих становлять важливу міру, що необхідна у відповідь на ті виклики, з якими ми стикаємося. Навчання та освіта дорослих є ключовим компонентом цілісної й всеосяжної системи навчання та освіти впродовж всього життя, що охоплює формальне, неформальне та інформальне навчання і яка прямо або опосередковано призначена як для молодих, так і для дорослих учнів. Навчання та освіта дорослих пов'язані із забезпеченням таких умов та процесів для навчання, що мають привабливий характер і враховують потреби дорослих, як активних громадян. Вони пов'язані з розвитком самостійної, незалежної особистості, з творенням та перебудовою її життя в складних і швидко мінливих культурних, соціальних та економічних умовах – на роботі, в сім'ї, в громаді та суспільстві» [4]. Серед фундаментальних визнаних міжнародних положень додаткової освіти дорослих необхідно зазначити [4]:

1) право на освіту в будь-якому віці є одним з важливих прав людини, тому воно має отримати законодавче оформлення;

2) пріоритетне завдання освіти дорослих – забезпечити людину розумінням навколишнього світу, знаннями та вміннями, необхідними для повноцінного, творчого та задоволеного життя у сучасному суспільстві;

3) проблеми розвитку освіти дорослих необхідно розглядати в термінах особистісно-орієнтованого підходу, орієнтуючись у процесі відбору змісту та вибору форм і методів навчання на інтереси розвитку людини як особистості, а також активного і компетентного суб'єкта різних видів соціальної діяльності;

4) діяльність різних за своїми конкретним завданням освітніх закладів необхідно сфокусувати на формуванні та збагаченні таких загальнозначущих особистісних якостях, як: громадянськість, соціальна мобільність, здатність до всебічної участі у житті суспільства;

5) освіта має забезпечити довічний розвиток людини і тому має стати природною складовою частиною її життя у будь-якому віці;

6) навчальна діяльність не є відокремленою сферою життєдіяльності дорослої людини, вона повинна бути інтегрована з іншими видами її соціальної діяльності в єдиний та цілісний процес довічного збагачення її духовного світу і творчих потенцій;

7) відмінності між формальною, неформальною та інформальною освітою дорослих містять умовний характер; неважливо, яким чином отримано наявні у людини знання і вміння, але важливо, щоб вони були

і реальний рівень компетентності працівника повинен бути визнаний документально.

Цікавою є позиція Л. Лесохіна [4], що характеризує додаткову освіту дорослих у загальноцивілізаційному контексті. Вона орієнтована на самоідентифікацію особистості, співвідносить себе не лише з безпосереднім середовищем і оточенням, а й історичним процесом в цілому. Така освіта ґрунтується на потребах людини, яка визначає для себе сенс життя, свій людський та громадянський обов'язок та власне місце в соціумі. Це важливо для адаптації дорослого населення в постійно мінливому інформаційному суспільстві.

Дослідниця Л. Сігаєва зазначає, що освіта дорослих має слугувати базою для розвитку особистості в дитинстві, ранній юності, а також у роки активної професійної діяльності. Завдання неперервної освіти полягає не лише в збагаченні людини новими знаннями, а й у збереженні її професійної компетентності та здоров'я впродовж всього життя [7]. Освіта дорослих не є галуззю економіки. Це життєво важлива функція, що є визначальним сектором і умовою існування суспільства, це культурно-освітнє починання дорослого населення, як засіб самозахисту і самоствердження.

Освіта дорослих має бути процесом неперервним, як соціальний самозахист та необхідність, де кожна людина, без огляду на своє матеріальне положення та релігійний світогляд, має право на власний шлях здобуття освіти від дитинства до пізньої старості, як спосіб інтелектуального і професійного оновлення [6].

Дослідниця О. Огієнко зазначає, що освіта дорослої людини стає ключовою цінністю суспільства знань, створюючи умови для збагачення творчого потенціалу дорослої людини упродовж життя на трьох доступних рівнях: 1) особистісному та культурному, 2) професійному, 3) соціальному та громадянському [4].

На думку дослідниці І. Левченко, сфера освіти дорослих повинна мати державно-суспільний характер і поєднувати усі види й форми навчання дорослих на всіх рівнях державної та суспільної сфер формальної (організованої в стінах навчальних закладів і такої, що забезпечує отримання визнаного документа про освіту) і неформальної (організованої в стінах не власне навчальних закладів, що не обов'язково закінчується видачею визнаного документа) освіти. Метою створення такої підсистеми є не тотальне й тверде керування з боку держави, а підтримка державними владними структурами розвитку освіти дорослих у всьому різноманітті його видів і форм [2].

Основними рисами такої сфери мають бути:

- державно-суспільний характер;
- тісні зв'язки з іншими підсистемами системи безперервної освіти;
- базування на теорії навчання дорослих (андрагогії);
- розвиток ринку освітніх послуг;
- розвиток і поєднання різних форм управління (законодавчої, адміністративної, економічної);
- наявність спеціально підготовлених кадрів (науково-педагогічних працівників, консультантів, адміністраторів, тьюторів, творців програм навчання тощо).

Таким чином, основні цілі й визначені нами функції освіти дорослих зводяться до задоволення потреб особистості у самовдосконаленні, суспільства – у формуванні соціально активної людини, яка адаптується до реалій, економіки – у підготовці компетентного, ефективного професійного працівника. Прикінцевою метою освіти дорослих є формування особистості, яка активно, компетентно і ефективно бере участь в економічному, соціальному й особистому житті.

Подальше дослідження заплановано спрямувати на вивчення особливостей освіти дорослих у країнах ближнього зарубіжжя.

Використані літературні джерела

1. *Змеев С. И.* Основы андрагогики [Текст] / С. И. Змеев. – М.: Наука, 1999.
2. *Левченко І.* Освіта дорослих як наукова проблема [Текст] / І. Левченко // Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи. – 2015. – Вип. 5. – С. 45–54.
3. *Мартіросян О. І.* Перспективи розвитку освіти дорослих у контексті Європейської інтеграції [Текст] / О. І. Мартіросян; Благодійний фонд ім. А. С. Макаренка // Педагогічний процес: теорія і практика. – К., 2007. – Вип. 4. – С. 78–84.
4. *Огієнко О. І.* Андрагогічний підхід у неперервній освіті дорослих [Текст]: метод. рекомендації / О. І. Огієнко. – К.; Суми: Сумський ДПУ ім. А. С. Макаренка, 2007. – 40 с.
5. *Онушкин В. Г., Огарев Е. И.* Образование взрослых: междисциплинарный словарь терминологии [Текст] / В. Г. Онушкин, Е. И. Огарев. – СПб. – Воронеж, 1995. – 231 с.
6. *Сігаєва Л. Є.* Концепція розвитку освіти дорослих в Україні [Текст] / Л. Сігаєва. – К.: ЕКМО, 2009. – 44 с.
7. *Сігаєва Л. Є.* Розвиток освіти дорослих в Україні (друга пол. XX ст. – поч. XX ст.) [Текст]: монографія / за ред. С. О. Сисоєвої; НАПН України, Інститут пед. освіти і освіти дорослих НАПН України. – К.: ТОВ «ВД ЕКМО». – 2010. – 420 с.